
**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ.
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

УДК 343.3

Артюхова Валерія Володимирівна,
кандидат юридичних наук,
науковий консультант судді
Конституційного Суду України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-0694-7302

**СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ
КРИМІНАЛІЗАЦІЇ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Стаття присвячена проблемі соціальної обумовленості криміналізації колабораційної діяльності. У публікації на підставі з'ясування обставин соціальної обумовленості охоронних кримінально-правових норм (суспільна корисність; системно-правова несуперечливість; відповідність змінам у суспільному житті; наявність можливості боротьби із суспільно небезпечним діянням кримінально-правовими засобами; наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння; співрозмірність позитивних і негативних наслідків кримінально-правової заборони; повнота і ненадмірність кримінально-правової заборони). Зроблено висновки, що кримінально-правові норми, які визначають кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність (ст. 111¹ КК України), є соціально обумовленими.

Ключові слова: криміналізація, колабораційна діяльність, Кримінальний кодекс України, соціальна обумовленість.

Після повномасштабного вторгнення рф в Україну кардинальних змін зазнали всі сфери суспільного життя держави, зокрема й кримінальна юстиція. З урахуванням викликів воєнного часу парламент криміналізував нові види діянь, що завдають шкоди національній безпеці України, громадській безпеці, встановленому порядку несення військової служби, власності тощо.

До таких діянь належить і колабораційна діяльність, кримінальну відповідальність за яку встановлює ст. 111¹ КК України.

Зазначена новела передбачена Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3 березня 2022 р. № 2108–ІХ. Норми цієї статті досить широко визначають кримінальні правопорушення колабораційного характеру різного ступеня тяжкості: частини 1, 2 ст. 111¹ КК України – кримінальні проступки, частини 3, 4 ст. 111¹ КК України – нетяжкі злочини, ч. 5 ст. 111¹ КК України – тяжкий злочин, частини 6–8 ст. 111¹ КК України – особливо тяжкі злочини.

За даними Офісу Генерального прокурора, упродовж 2022 р. за ст. 111¹ КК України

© Artiukhova Valeriia, 2023

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2023.2\(60\).18](https://doi.org/10.36486/np.2023.2(60).18)**Issue 2(60) 2023****<http://naukaipravookhorona.com/>**

було обліковано 3 851 кримінальне правопорушення (проступків [частини 1, 2 ст. 111¹ КК України] – 949, злочинів [частини 3 – 8 ст. 111¹ КК України] – 2 902), з них: у 1090 кримінальних правопорушеннях особам вручено повідомлення про підозру; 620 кримінальних правопорушень, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом [10]. Питома вага цього виду деліктів у загальній кількості облікованих кримінальних правопорушень за 2022 рік (362 636 правопорушень) складає 1,1%; серед інших кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України за цей же період (17 422 правопорушення) – 22,1%.

Такі показники порівняно з показниками інших видів кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України кількісно поступаються тільки даним щодо злочину, передбаченого ст. 110 КК України (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України). У 2022 р. було обліковано 10 487 таких деліктів (60,2%).

Статистичні дані за січень – червень 2023 р. ілюструють, що розповсюдженість цього виду деліктів не зменшується. Так, за цей період обліковано 2 016 кримінальних правопорушень за ст. 111¹ КК України (за частинами 1, 2 ст. 111¹ КК України – 457, за частинами 3 – 8 ст. 111¹ КК України – 1 559), з них: у 592 кримінальних правопорушеннях особам вручено повідомлення про підозру; 353 кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом [10].

Питома вага цього виду деліктів у загальній кількості облікованих кримінальних правопорушень за січень – червень 2023 р. (258 424 кримінальні правопорушення) складає 0,8%; щодо інших кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України за цей період (3 790 правопорушення) – 53,2%.

За даними судової статистики, за 2022 р. на розгляді в судах першої інстанції перебувало 659 кримінальних проваджень за ст. 111¹ КК України, з яких було розглянуто 308 проваджень (зокрема, з постановленням вироків – 268) [12].

Наведені дані свідчать, що такий вид суспільно небезпечних діянь, як колабораційна діяльність, є одним із найпоширеніших кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, що актуалізує необхідність його вивчення.

Найбільш ґрунтовно дослідити певний вид злочинів, на нашу думку, можна шляхом висвітлення кримінально-правової характеристики відповідного діяння.

Поняття «кримінально-правова характеристика злочину/злочинів», «кримінально-правова характеристика кримінального правопорушення», попри частий ужиток у численних наукових дослідженнях, все ще не розроблені у кримінальному праві. Існують різні варіації як щодо визначення цього поняття, так і щодо його структурного наповнення. Оскільки з'ясування поняття та структури кримінально-правової характеристики злочину/злочинів (чи кримінального проступку) виходить за межі цієї статті, зауважимо, що в основі такої характеристики має бути система ознак складу кримінального правопорушення (злочину), як універсального механізму пізнання певного виду деліктів [17, с. 7].

Соціальна обумовленість криміналізації суспільно небезпечного діяння не входить до системи ознак складу злочину. Проте з'ясування цієї категорії має важливе значення для дослідження будь-якого виду деліктів, оскільки визначає ступінь їхньої шкідливості (суспільної небезпечності) для суспільства, який, зрештою, є передумовою для

законодавчого закріплення певних видів поведінки як злочинних. Таким чином, соціальна обумовленість криміналізації суспільно небезпечного діяння тісно пов'язана із кримінально-правовою характеристикою такого діяння. Водночас вирішення питання, чи може бути ця категорія елементом кримінально-правової характеристики кримінального правопорушення, потребує окремого дослідження.

Питання соціальної обумовленості кримінально-правової заборони досліджувались такими українськими вченими, як Д.О. Балобанова [2], В.І. Борисов [4; 3], В.О. Гачелюк [6], В.К. Гришук [7], Ю.П. Дзюба [8], О.О. Пащенко [18], В.О. Туляков [26], С.Д. Шапченко [28] та ін.

Окремим аспектам кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність присвячені, зокрема, праці Н.О. Антонюк [1], Ю.В. Василенко [5], В.Н. Кубальського [13], В.В. Кузнецова [14], А.А. Музики [16], Є.О. Письменського [20; 21], Н.О. Симоненко [24], М.В. Сийпловіч [14], О.Е. Радутного [22], М.М. Хавронюка [27].

Попри значну кількість публікацій, присвячених проблематиці складу ст. 111¹ КК України, потреба наукового дослідження цього виду деліктів актуалізується його підвищеною суспільною небезпекою, необхідністю удосконалення відповідних кримінально-правових норм з метою усунення вад їх законодавчої конструкції¹.

Метою цієї статті є з'ясування питання про соціальну обумовленість криміналізації колабораційної діяльності.

До найбільш ґрунтовних вітчизняних досліджень соціальної обумовленості кримінально-правових норм належить докторська дисертація О. О. Пащенка. На його думку, підхід до визначення поняття соціальної обумовленості кримінально-правових норм, пов'язаний із дослідженням певних обставин, які відображають залежність кримінально-правових норм від умов суспільного життя [19, с. 10]. Також автор запропонував переліки обставин, за допомогою яких слід визначати соціальну обумовленість охоронних, регулятивних, дефінітивних, заохочувальних кримінально-правових норм [19, с. 8].

Погоджуючись із висновками О. О. Пащенка щодо розуміння соціальної обумовленості як важливого інструментарію у кримінальному праві, А. А. Музика пропонує власне визначення поняття соціальної обумовленості кримінально-правових норм: «...це визначена об'єктивними обставинами необхідність відповідного законодавчого регулювання певних кримінально-правових відносин (у минулому, сьогодні чи в майбутньому). Свій реальний вияв, тобто формалізацію соціальна обумовленість, по суті, набуває у науково обґрунтованому висновку спеціалістів щодо конкретного законодавчого рішення – про практично корисне, розумне його ухвалення (відмову в ухваленні), збереження чи скасування такого рішення» [15].

¹ Про необхідність внесення законодавчих змін до ст. 111¹ КК України через колізійність, конкурентність та суперечливість її норм висловлювалось багато вітчизняних науковців. Див., зокрема: Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні: матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 5 травня 2022 року). Харків: Право, 2022. 310 с.; Музика А. А. Норми про кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність потребують актуальних поправок (С. 103–116), Мисливий В. А. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм в умовах воєнного стану (С. 116–120), Газдайка-Василишин І. Б. Проблеми кваліфікації колабораційної діяльності (С. 120–128), Радутний О. Е. Публічне заперечення як різновид колабораційної діяльності за ч. 1 ст. 111–1 КК України (С. 129–134) та ін.

Не долучаючись до наукової дискусії з цього питання, зазначимо, що наведені підходи до розуміння поняття соціальної обумовленості кримінально-правових норм нами сприймаються позитивно. Водночас його визначення, запропоноване А. А. Музикою, нам видається більш завершеним.

У проведеному дослідженні О. О. Пащенко зазначає, що «система обставин, за допомогою яких визначається соціальна обумовленість кримінально-правових норм, має ґрунтуватися на такому критерії, як обов'язковість їх (обставин) врахування щодо кожної досліджуваної норми» [19, с. 8]. На думку автора, «для охоронних кримінально-правових норм обов'язковими обставинами соціальної обумовленості є: суспільна корисність, системно-правова несуперечливість, чіткість і ясність мови, відповідність історичним традиціям або змінам у суспільному житті (альтернативно), наявність можливості боротьби із суспільно небезпечним діянням кримінально-правовими засобами, наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння, співрозмірність позитивних і негативних наслідків кримінально-правової заборони, повнота і ненадмірність кримінально-правової заборони» [19, с. 8–9].

Цей дослідник також наголошує, що поняття «соціальна обумовленість» і «криміналізація» не є синонімами. Вирішення питання про їх співвідношення залежить від того, в якому сенсі розуміється криміналізація: як процес чи як результат. В останньому випадку лише умовно можна стверджувати, що криміналізація є частиною соціальної обумовленості, оскільки вона має значення винятково для охоронних кримінально-правових норм (норм-заборон), тоді як соціальна обумовленість характеризує кримінально-правові норми всіх видів [19, с. 17].

Оскільки ми розглядаємо криміналізацію колабораційної діяльності саме як результат діяльності законодавця щодо визнання певних діянь кримінально караними, у межах цієї статті вважаємо можливим розглянути питання про соціальну обумовленість аналізованого делікту за допомогою дослідження обставин соціальної обумовленості охоронних кримінально-правових норм, запропонованих О. О. Пащенко.

Суспільна корисність кримінально-правової норми (санкція кримінально-правової норми є адекватною ступеню суспільної небезпечності діяння, відповідальність за яке передбачена в диспозиції [19, с. 19]).

Конституція України визначає, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу (ч. 1 ст. 17). Не випадково, що в інтересах національної безпеки можуть бути обмежені конституційні права і свободи: право на заборону втручання в особисте і сімейне життя (ст. 32 Конституції України); право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34 Конституції України); право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (ст. 36 Конституції України); право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39 Конституції України); право на страйк (ст. 44 Конституції України).

Діяння, передбачені ст. 111¹ КК України, різною мірою посягають на основи національної безпеки України та, відповідно, мають, як нами вже зазначалось, неоднаковий

ступінь суспільної небезпеки (від проступку до особливо тяжкого злочину). До речі, цей вид деліктів – єдиний серед інших кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, за вчинення якого передбачено більш м'які основні види покарань, ніж позбавлення чи обмеження волі. На нашу думку, така диференціація покарань за окремі види колабораційної діяльності відповідає ступеням їх суспільної небезпеки, що свідчить про відповідність цих кримінально-правових норм такій оцінці соціальної обумовленості, як суспільна корисність.

Системно-правова несуперечливість кримінально-правової норми (узгодженість відповідної норми із системою права [18, с. 204]).

Видається, що ця ознака може визначатися шляхом встановлення відповідності кримінально-правової норми приписам Конституції України, а також узгодженості з іншими законами та актами права. Аналіз кримінально-правової норми на відповідність цій ознаці ще на етапі законопроектної роботи має надзвичайне значення, адже наявність у ній ознак невідповідності приписам Основного Закону України матиме наслідком потенційну загрозу порушення прав і свобод людини і громадянина та визнання Конституційним Судом України відповідної норми неконституційною (за умови звернення до органу конституційного контролю суб'єктом права на конституційне звернення).

Проведений нами аналіз ст. 111¹ КК України не виявив істотних ознак неузгодженості її норм із приписами Конституції України.

Водночас вважаємо, що існує певна логічна непослідовність у формулюванні диспозицій окремих норм ст. 111¹ КК України. Зокрема, законодавець у частинах 2, 5, 7 ст. 111¹ КК України виклав склад суспільно небезпечних діянь, передбачивши винятково добровільний характер їх вчинення. Тобто до кримінальної відповідальності не притягуються особи, яких примусили, наприклад, до зайняття певних посад у «незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора» або ж до участі «в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора». Проте суспільно небезпечні дії, передбачені частинами 1, 3, 4, 6 ст. 111¹ КК України, також можуть вчинятися під примусом, однак за є кримінально караними.

Попередньо схилиємося до думки, що формулювання всіх видів колабораційної діяльності, визначених у ст. 111¹ КК України, мають бути уніфіковані з урахуванням добровільного характеру їх вчинення. Утім це питання потребує додаткового вивчення. Зокрема, на практиці необхідно враховувати всі обставини, за яких вчиняється аналізоване кримінальне правопорушення (його вид, реальна відмінність ступеня суспільної небезпеки різних злочинів і проступків, поведінка винуватого після «примусу» – подальша активна діяльність і власна ініціатива суб'єкта відповідного діяння, завдана шкода державі, суспільству, окремим громадянам, тощо). Тому не зайвим було б передбачити у ст. 111¹ КК України заохочувальні норми про звільнення від кримінальної відповідальності за певні діяння. Постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим Таміла Ташева стверджує, що на окупованому півострові після його звільнення Україна проявлятиме гнучкий підхід у відносинах із потенційними

пособниками росіян; багатьох осіб притягнуть до відповідальності, але це будуть не мільйони людей, а найімовірніше близько 10 тисяч правопорушників [9].

Чіткість і ясність мови кримінально-правових норм. На нашу думку, ця обставина соціальної обумовленості кримінально-правової норми не може мати самостійного статусу, а має розглядатися як складова обставини системно-правової несуперечності з огляду на таке.

Як уже зазначалось, одним із критеріїв обставини системно-правової несуперечливості кримінально-правової норми є її узгодженість із приписами Конституції України. Положення ст. 8 Основного Закону України визначають, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права (ч. 1); Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (ч. 2).

Конституційний Суд України у Рішенні від 20 червня 2019 р. № 6-р/2019, досліджуючи конституційний принцип верховенства права, зазначив, що «верховенство права як нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права, і як універсальний та інтегральний принцип права необхідно розглядати, зокрема, в контексті таких основоположних його складових: принцип законності, принцип поділу державної влади, принцип народного суверенітету, принцип демократії, принцип юридичної визначеності, принцип справедливого суду» (абзац четвертий пункту 4 мотивувальної частини); «юридичну визначеність необхідно розуміти через такі її складові: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права; право особи у своїх діях розраховувати на розумну та передбачувану стабільність існуючого законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (законні очікування) (абзац п'ятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини) [23].

На нашу думку, складові юридичної визначеності «чіткість, зрозумілість, однозначність норм права» включають в себе пропоновану О. О. Пашенком обставину «чіткість і ясність мови кримінально-правових норм», а тому остання не може розглядатися як самостійна обставина соціальної обумовленості кримінально-правової норми.

Крім того, погоджуємось з А. А. Музикою, який з цього приводу зазначив, що «мова і термінологія знаходяться за межами обставин соціальної обумовленості кримінально-правових норм. Інакше слід погодитися, наприклад, з таким нелогічним висновком: юридична невизначеність якоїсь конкретної норми означає, що не існує об'єктивної необхідності у регулюванні відповідних суспільних відносин» [15].

Оцінюючи норми ст. 111¹ КК України на відповідність вимогам чіткості і ясності, слід зазначити, що у цій частині закон потребує суттєвих коректив [16].

Відповідність кримінально-правових норм змінам у суспільному житті. Як слушно зазначав В. Я. Тацій, законодавство про кримінальну відповідальність має своєчасно й ефективно реагувати на зміни, які відбуваються в політичних, соціально-економічних умовах життя суспільства і держави, адекватно відповідати на будь-які нові суспільно небезпечні виклики з боку злочинного середовища, воно має удосконалюватися, оновлюватися, постійно розвиватися, тобто бути динамічним [25, с. 8].

Норми ст. 111¹ КК України, безперечно, відповідають тим негативним змінам, що відбуваються у суспільному житті нашої держави у зв'язку із нападом держави-агресора

рф на Україну, проте їх не можна визнати своєчасними, і відповідно – вони не можуть бути повною мірою ефективними. Колабораціонізм як явище почав своє активне поширення в Україні ще з 2014 р., від початку збройної агресії рф проти України, яка призвела до численних людських жертв, окупації АР Крим, окремих територій Донецької та Луганської областей, значних матеріальних втрат. Тому, на наше переконання, дії, пов'язані зі співпрацею з державою-агресором рф, її окупаційною адміністрацією чи збройними або воєнізованими формуваннями у військовій, політичній, інформаційній, адміністративній, господарській та трудовій сферах мали бути криміналізовані ще в 2014 р.

Наявність можливості боротьби із суспільно небезпечним діянням кримінально-правовими засобами (ця обставина утворюється двома парними категоріями: можливістю боротьби за допомогою кримінально-правових засобів і неможливістю боротьби за допомогою інших [18, с. 276]).

З огляду на важливість об'єкта, який страждає від колабораційної діяльності – національна безпека України, боротьба з цим небезпечним явищем за допомогою інших, ніж кримінально-правові засоби, є неможливою.

Наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння.

Ми вважаємо, що наразі кримінальне переслідування осіб, причетних до колабораційної діяльності, не потребує залучення додаткових ресурсів. Водночас незабаром (після звільнення Збройними Силами України тимчасово окупованих територій) така процесуальна діяльність органів безпеки потребуватиме збільшення технічних та кадрових ресурсів.

Співрозмірність позитивних і негативних наслідків кримінально-правової заборони.

Позитивними наслідками кримінально-правової заборони колабораційної діяльності можуть бути: зменшення кількості випадків співпраці громадян України з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією, збройними чи воєнізованими формуваннями; тривале позбавлення права винних осіб обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у державних органах чи органах місцевого самоврядування, закладах освіти, підприємствах різних форм власності тощо.

Відсутність цієї кримінально-правової заборони призвела б до розповсюдження серед населення України суспільно шкідливих думок ворожої пропаганди, ускладнення відсічі державі-агресору рф силами оборони та низки інших негативних наслідків, які здатні додатково загострити суспільно-політичну ситуацію в державі.

Отже, на нашу думку, позитивні наслідки запровадження кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність значно перевищують можливі негативні наслідки криміналізації таких суспільно небезпечних дій.

Повнота і ненадмірність кримінально-правової заборони. Наявні кримінально-правові норми мають вичерпним чином забезпечувати охорону суспільних відносин, що її потребують; у законодавстві не має бути норм, які охороняють суспільні відносини надмірно, без достатніх підстав для цього [18, с. 322].

Проведений нами кримінально-правовий аналіз норм ст. 111¹ КК України не дає підстав для твердження про надмірну криміналізацію аналізованих діянь. Водночас, зав-

дяки надмірній активності законодавця, про колабораційну діяльність наразі йдеться у багатьох статтях КК України. Це стосується, зокрема: ст. 110² КК України (фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України), ст. 111 КК України (державна зрада), ст. 111¹ КК України (колабораційна діяльність), ст. 111² КК України (пособництво державі-агресору), ст. 114² КК України (несанкціоноване поширення певної інформації в умовах воєнного або надзвичайного стану), ст. 436² КК України (виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників) [16, с. 106].

У підсумку зазначимо, що кримінально-правові норми ст. 111¹ КК України спрямовані на досягнення суспільно корисного результату – охорону національної безпеки України, загалом узгоджуються з приписами Конституції України, проте містять ознаки колізійності з іншими нормами КК України; є чіткими і ясними (за винятком окремих положень в аспекті їх порівняння з іншими заборонами протиправної діяльності колабораційного характеру), відповідають змінам у суспільному житті. Боротьба із колабораційною діяльністю за допомогою інших, аніж кримінально-правові засоби, видається неможливою. Органи безпеки наразі повною мірою забезпечені ресурсами для здійснення кримінального переслідування осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння, передбачені ст. 111¹ КК України. Позитивні наслідки від криміналізації колабораційних дій переважають можливі негативні наслідки.

Незважаючи на певну недосконалість законодавчого формулювання норм ст. 111¹ КК України, наразі досить важко уявити зміст чинного КК України без цього складу кримінального правопорушення. На нашу думку, криміналізація колабораційної діяльності є абсолютно соціально обумовленою. Водночас усунення численних вад ст. 111¹ КК України (у системному зв'язку з іншими заборонами, що викликані агресією росії) має бути нагальним завданням вітчизняного парламенту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Н.О. Державна зрада і колабораційна діяльність: питання кримінально-правової кваліфікації. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 4 (37). С. 56–68.
2. Балобанова Д.О. Теорія криміналізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2007. 17 с.
3. Борисов В.І. Системний підхід при визначенні підстав кримінально-правової заборони. *Методологічні проблеми правової науки: матеріали міжнар. наук. конф.* (Харків, 13–14 грудня 2002 року). Харків: Право, 2003. С. 287–289.
4. Борисов В., Пащенко О. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 3 (42). С. 180–190.
5. Василенко Ю.В. Колабораційна діяльність: кримінально-правова характеристика складу кримінального правопорушення. *Часопис Київського інституту інтелектуальної власності та права*. 2022. Вип. 1. С. 3–8.
6. Гацелюк В.О. До питання про об'єкт дослідження проблем криміналізації. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і удосконалення: тези доп. та повід. учас. Міжнар. симп.* (Львів, 21–22 вересня 2012 року). Львів: Львівський державний інститут внутрішніх справ, 2012. С. 55–56.

7. Гришук В.К. Проблеми кодифікації кримінального законодавства України: монографія. Львів: Львівський університет, 1993. 138 с.

8. Дзюба Ю.П. Суспільна небезпечність злочинів та соціальна обумовленість кримінально-правової заборони. Форум права. 2014. № 4. С. 130–134.

9. До кримського «чорного списку» планують внести близько 10 тисяч колаборантів. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/war/do-krimskoho-chornoho-spisku-planujut-vnesti-blizko-10-tisjach-kolaborantiv.html> (дата звернення: 10.06.2023).

10. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2022 року. Статистика про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора: статистика*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravororushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 10.06.2023).

11. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–червень 2023 року. Статистика про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора: статистика*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravororushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 10.06.2023).

12. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2022 рік № 1-к. Судова статистика. Звітність щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами. Річна звітність. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022 (дата звернення: 10.06.2023).

13. Кубальський В.Н. Проблеми кримінально-правової протидії колабораційній діяльності. *Правова держава. Щорічник наукових праць*. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2019. Вип. 30. С. 353–360.

14. Кузнецов В.В., Сийлокі М.В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія Право. 2022. Вип. 70. С. 381–388. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/259064/255759> (дата звернення: 10.06.2023).

15. Музика А.А. Відгук офіційного опонента на дисертацію О.О. Пащенка «Соціальна обумовленість кримінально-правових норм», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08. Архів спеціалізованої вченої ради Д 41.884.04 в Одеському державному університеті внутрішніх справ за 2019 рік.

16. Музика А.А. Норми про кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність потребують актуальних поправок. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні*: матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 5 травня 2022 року). Харків: Право, 2022. С. 103–116.

17. Музика А.А., Артохова В.В. Хуліганство: аналіз складу кримінального правопорушення і кваліфікація: методичні рекомендації для слідчих органів Національної поліції України. Київ: ПАЛІВО-ДА А.В., 2023. 48 с.

18. Пащенко О.О. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2019. 449 с.

19. Пащенко О.О. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2019. 37 с.

20. Письменський Є.О. Колабораційна діяльність у сфері освіти: проблеми тлумачення та вдосконалення кримінального закону. *Право України*. 2022. № 11. С. 49–59.

21. Письменський Є.О. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема. *Право України*. 2020. № 12. С. 116–128.

22. Радутний О.Е. Публічні заклики та заперечення як форми інформаційної колабораційної діяльності за кримінальним кодексом України. *Інформація і право*. 2022. № 2 (41). С. 99–115.

23. Рішення Конституційного Суду України від 20 червня 2019 року № 6-р/2019. Справа № 1-152/2019 (3426/19). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/6_p_2019.pdf (дата звернення: 10.06.2023).

24. Симоненко Н.О. Кримінально-правова новела щодо колабораційної діяльності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1 (17). С. 92–109.

25. Тацій В.Я. Стабільність та динамізм кримінального законодавства України як запорука його якості та ефективності. *Основні напрямки розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11–12 жовт. 2012 р.) / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2012. С. 6–13.

26. Туляков В.А., Полянский Е.Ю. Изменчивость криминализации и противодействие преступности. *Актуальні проблеми політики*. Одеса. 2004. Вип. 20. С. 307–312.

27. Хавронюк М.М. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм. Аналіз статті про колабораційну діяльність із серії науково-практичних коментарів Миколи Хавронюка про зміни до Кримінального кодексу, прийняті під час воєнного стану. *Центр політико-правових реформ*. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/kolaboratsijna-diyalnist-nova-stattya-kryminalnogo-kodeksu/> (дата звернення: 10.06.2023).

28. Шапченко С.Д. Механізм кримінально-правового регулювання в правовій системі України: поняття та структура. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. Серія: Юрид. науки. 2000. Вип. 40. С. 63–67.

REFERENCES

1. Antoniuk N.O. (2021). Derzhavna zrada i kolaboratsiina diialnist: pytannia kryminalno-pravovoi kvalifikatsii. "Treason and collaboration: issues of criminal law qualification". Slovo of the National School of Judges of Ukraine. №. 4 (37). P. 56–68 [in Ukrainian].

2. Balobanova D.O. (2007). Teoriia kryminalizatsii. "Theory of criminalization": dys. ... Cand. Juridical Sciences. Odessa. 17 p. [in Ukrainian].

3. Borysov V.I. (2003). Systemnyi pidkhid pry vyznachenni pidstav kryminalno-pravovoi zaborony. "Systematic approach to determining the grounds of criminal prohibition". Methodological problems of legal science: materials of the international of science conf. (Kharkiv, December 13–14, 2002). Kharkiv: Pravo. P. 287–289 [in Ukrainian].

4. Borysov V., Pashchenko O. (2005). Do pytannia pro sutnist kryminalno-pravovoi kharakterystyky zlochyniv. "To the question of the essence of the criminal-legal characteristics of crimes". Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. №. 3 (42). P. 180–190 [in Ukrainian].

5. Vasylenko Yu.V. (2022). Kolaboratsiina diialnist: kryminalno-pravova kharakterystyka skladu kryminalnoho pravoporushennia. "Collaborative activity: criminal characteristic of the offense". Law Review of Kyiv University of Law. Iss. 1. P. 3–8 [in Ukrainian].

6. Hatseliuk V.O. (2012). Do pytannia pro ob'ekt doslidzhennia problem kryminalizatsii. "To the question of the object of research of criminalization problems". The Criminal Code of Ukraine of 2001: problems of application and improvement: theses addendum. and the story participation International symp. (Lviv, September 21–22). Lviv: Lviv State Institute of Internal Affairs. P. 55–56 [in Ukrainian].

7. Hryshchuk V.K. (1993). Problemy kodyfikatsii kryminalnoho zakonodavstva Ukraïny. "Problems of codification of criminal legislation of Ukraine": monograph. Lviv: Lviv University. 138 p. [in Ukrainian].

8. Dziuba Yu.P. (2014). Suspilna nebezpechnist zlochyniv ta sotsialna obumovlenist kryminalno-pravovoi zaborony. "Public Danger of Crime and Social Conditioning Criminal Prohibitions". Forum prava. №. 4. P. 130–134. [in Ukrainian].

9. Do krymskoho «chornoho spysku» planuiut vnesty blyzko 10 tysiach kolaborantiv. "About 10,000 collaborators are planned to be added to the Crimean 'black list'". Mirror of the week. URL: <https://zn.ua/ukr/war/do-krimskoho-chornoho-spysku-planujut-vnesti-blizko-10-tisjach-kolaborantiv.html>. (Date of Application: 10.06.2023) [in Ukrainian].

10. Yedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia za sichen–hruden 2022 roku. "Unified report on criminal offenses for January – December 2022". Statistics on registered criminal offenses and the results of their pretrial investigation. The Office of the Prosecutor General of Ukraine: statistics. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kryminalni-pravoporushennia-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>. (Date of Application: 10.06.2023) [in Ukrainian].

© Artiukhova Valeriia, 2023

11. Yedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia za sichen–cherven 2023 roku. “Unified report on criminal offenses for January - June 2023”. Statistics on registered criminal offenses and the results of their pretrial investigation. The Office of the Prosecutor General of Ukraine: statistics. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kryminalni-pravoporushennia-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>. (Date of Application: 10.06.2023) [in Ukrainian].

12. Zvit sudiv pershoi instantsii pro roz·hliad materialiv kryminalnoho provadzhennia za 2022 rik № 1-k. “Report of the courts of first instance on consideration of materials of criminal proceedings for 2022 №. 1-k”. Judicial statistics. Reporting on the state of administration of justice by local and appellate courts. Annual reporting. Judicial power of Ukraine. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022. (Date of Application: 10.06.2023) [in Ukrainian].

13. *Kubalskyi V.N.* (2019). Problemy kryminalno-pravovoi protydyi kolaboratsiinii diialnosti. “Problems of criminal-legal counteraction to collaborative activity”. Constitutional state. Yearbook of scientific works. Kyiv: V.M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine. Vol. 30. P. 353–360 [in Ukrainian].

14. *Kuznetsov V.V., Syiploki M.V.* (2022). Kryminalna vidpovidalnist za kolaboratsiinu diialnist yak novyi vyklyk sohodennia. “Criminal liability for collaborative activity as a new challenge of today”. Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Law series. Issue 70. P. 381–388. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/259064/255759>. (Date of Application: 10.06.2023) [in Ukrainian].

15. *Muzyka A.A.* (2019). Vidhuk ofitsiynoho oponenta na dysertatsiiu O.O. Pashchenka «Sotsialna obumovlenist kryminalno-pravovykh norm». “Review of the official opponent to O.O. Pashchenko’s dissertation ‘Social determinants of criminal law norms’”, submitted for obtaining the scientific degree of doctor of legal sciences in the specialty 12.00.08 [in Ukrainian].

16. *Muzyka A.A.* (2022). Normy pro kryminalnu vidpovidalnist za kolaboratsiinu diialnist potrebuiut aktualnykh popravok. “Norms on criminal liability for collaborative activity need actual amendments”. Criminal and legal responses to the challenges of martial law in Ukraine: materials of the international of science conf. (Kharkov, May 5, 2022). Kharkiv: Pravo. P. 103–116 [in Ukrainian].

17. *Muzyka A.A., Artiukhova V.V.* (2023). Khulihanstvo: analiz skladu kryminalnoho pravoporushennia i kvalifikatsiia. “Hooliganism: analysis of the composition of the criminal offense and qualification”: methodological recommendations for investigators of the National Police of Ukraine. Kyiv: A.V. PALIVODA. 48 p. [in Ukrainian].

18. *Pashchenko O.O.* (2019). Sotsialna obumovlenist kryminalno-pravovykh norm. “Social conditioning of criminal law norms”: diss. ... Doctor of Juridical Sciences: 12.00.08. Odessa State University of Internal Affairs. Odesa. 449 p. [in Ukrainian].

19. *Pashchenko O.O.* (2019). Sotsialna obumovlenist kryminalno-pravovykh norm. “Social conditioning of criminal law norms”: autoref. diss. ... Doctor of Juridical Sciences: 12.00.08. Odessa State University of Internal Affairs. Odesa, 37 p. [in Ukrainian].

20. *Pysmenskyi Ye.O.* (2022). Kolaboratsiina diialnist u sferi osvity: problemy tлумachennia ta vdoskonalennia kryminalnoho zakonu. “Collaborative activities in the education field: issues of interpretation and improvement of the criminal law”. Law of Ukraine. №. 11. P. 49–59 [in Ukrainian].

21. *Pysmenskyi Ye.O.* (2020). Kolaboratsionizm u suchasni Ukraini yak kryminalno-pravova problema. “Collaborationism in modern Ukraine as a criminal legal issue”. Law of Ukraine. №. 12. P. 116–128 [in Ukrainian].

22. *Radutnyi O.E.* (2022). Publichni zaklyky ta zaperechennia yak formy informatsiinoi kolaboratsiinoi diialnosti za kryminalnym kodeksom Ukrainy. “Public appeals and objections as a form of informational collaborative activity under the Criminal Code of Ukraine”. Information and law. №. 2 (41). P. 99–115. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.2\(41\).270372](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.2(41).270372). [in Ukrainian].

23. Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated June 20, 2019 №. 6-r/2019. Case №. 1-152/2019(3426/19). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/6_p_2019.pdf. (Date of Application: 10.06.2023) [in Ukrainian].

24. *Symonenko N.O.* (2022). Kryminalno-pravova novela shchodo kolaboratsiinoi diialnosti. “Criminal

law novel about collaboration activities”. Herald of the Association of Criminal Law Ukraine. №. 1(17). P. 92–109 [in Ukrainian].

25. *Tatsiy V.Ya.* (2012) Stabilnist ta dynamizm kryminalnoho zakonodavstva Ukraïny yak zaporuka yoho yakosti ta efektyvnosti. “Stability and dynamism of the criminal legislation of Ukraine as a guarantee of its quality and effectiveness”. The main directions of the development of criminal law and ways of improving the legislation of Ukraine on criminal responsibility: materials of the international science and practice conf. (Kharkiv, October 11–12, 2012). Ed. by: V.Ya. Tatsii (chief editor) and others. Kharkiv: Pravo. P. 6–13 [in Ukrainian].

26. *Tuliakov V.A., Polianskyi E.Yu.* (2004). Zmennyvost kryminalizatsii y protyvodieistviie priestupnosti. “Variability of criminalization and counteraction to crime”. Actual Problems of Politics. Odesa. Iss. 20. P. 307–312 [in Ukrainian].

27. *Khavroniuk M.M.* Kryminalna vidpovidalnist za kolaboratsionizm. Analiz statyi pro kolaboratsiinu diialnist iz serii naukovo-praktychnykh komentariv Mykoly Khavroniuka pro zminy do Kryminalnoho kodeksu, pryiniati pid chas voiennoho stanu. “Criminal liability for collaborationism. Analysis of the article on collaborative activity from the series of scientific and practical comments by Mykola Havroniuk on the changes to the Criminal Code adopted during martial law”. Centre of Policy and Legal Reform. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/kolaboratsijna-diyalnist-nova-stattya-kryminalnogo-kodeksu/>. (Date of Application: 10.06.2023) [in Ukrainian].

28. *Shapchenko S.D.* (2000). Mekhanizm kryminalno-pravovoho rehuliuвання v pravoviï systemi Ukraïny: poniattia ta struktura. “Mechanism of criminal law regulation in the legal system of Ukraine: concept and structure”. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Ser.: Juridical Sciences. Iss. 40. P. 63–67 [in Ukrainian].

UDC 343.3

Artiukhova Valeriia,
Candidate of Juridical Sciences (PhD),
Scientific councler of judge,
Constitutional Court of Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0003-0694-7302

SOCIAL CONDITIONING OF THE CRIMINALIZATION OF COLLABORATIVE ACTIVITIES

The article is dedicated to the issue of the social conditioning of the criminalization of collaborative activities. The publication examines the circumstances of the social conditioning of criminal legal norms imposing liability for collaborative activities (social utility; systemic and legal consistency; clarity and precision of language; conformity with changes in social life; availability of means to combat socially dangerous acts through criminal legal measures; availability of resources for the criminal prosecution of individuals who have committed socially dangerous acts; proportionality of positive and negative consequences of criminal prohibitions; completeness and moderation of criminal prohibitions).

According to the author’s research, according to judicial statistics for 2022, 659 criminal proceedings under Article 111¹ of the Criminal Code of Ukraine were pending in the courts of first instance, of which 308 proceedings were considered (in particular, 268 with sentencing) [12].

© Artiukhova Valeriia, 2023

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2023.2\(60\).18](https://doi.org/10.36486/np.2023.2(60).18)

Issue 2(60) 2023

<http://naukaipravookhorona.com/>

Thus, the above data reveal that such type of socially dangerous acts as collaboration activity is one of the most widespread criminal offenses against the foundations of national security of Ukraine, which actualizes the necessity of its study.

The most thorough study of a particular type of crime, in our opinion, can be done by highlighting the criminal-legal characteristic of the act in question.

It has been established that the provisions of Article 111¹ of the Criminal Code of Ukraine are aimed at achieving a socially beneficial result – the protection of Ukraine's national security, generally consistent with the provisions of the Constitution of Ukraine, the norms of the Criminal Code of Ukraine, or other legal acts, and they are clear and precise (except for certain provisions) and correspond to changes in social life. Combating collaborative activity through means other than criminal legal measures is impossible. The security authorities are fully equipped with the means to prosecute persons who have committed socially dangerous acts in accordance with Article 111¹ of the Criminal Code of Ukraine. The positive consequences of criminalizing collaborative actions outweigh the possible negative consequences. Certain criminal norms of Article 111¹ of the Criminal Code of Ukraine excessively criminalize acts that they define as criminal. Thus, it is concluded that the criminalization of collaborative activity is socially conditioned.

Keywords: criminalization, criminal liability, collaborative activities, Criminal Code of Ukraine, social conditioning.

Отримано 12.06.2023